

Předtím, teď, potom nebo kdy vlastně?

Výstava uskutečněná od 20. září do 20. října letošního roku v Matičním domě / Bludném kameni, v Gottfrei, v Galerii Cella, v Hovornách a v Alžbětinské zahradě v Opavě reflektuje čas jako kulturně-společenský jev. Zaměřuje se na jeho postihnutí z hlediska osobní historie, z hlediska existenciálního prožívání, z hlediska biologické a genderové determinace, z hlediska historie rodu, rodiny atd. Výstava představuje čas jako abstraktní fyzikální jednotku, ale také jako hledisko praktického fungování člověka. Zkoumá a demonstrovuje vztah člověka a času jako kvality, která určuje plynutí, historii, vznik i zánik. Něco bylo předtím, něco je teď a něco bude potom. Záleží na úhlu pohledu, kam nasměrujeme těžiště našeho promýšlení a prožívání skutečnosti my, každý z nás, ale něco zůstává obecné jako společný zápis, jako úmluva platná bez podpisu.

V letošním roce si opavský spolek Bludný kámen připomíná dvacet let své činnosti. K onomu připomínání připravil výstavu, která se zabývá časem. Ten je svým způsobem obsažen i v názvu spolku. Bludný je proto, že bloudí, pohybuje se v čase. Bludné balvany k nám putovaly miliony let v dávné době, kdy tál severní ledovec a hrnul před sebou masu kamení a hlíny, než se usadily například kolem slezské Opavy. Obtížně uchopitelná představa putování každého takového kamene, které můžeme vnímat jako putování jen z hodně vzdálené perspektivy, vztah stálosti a současně proměnlivosti, jistoty a nacházení něčeho nového byly zdrojem pojmenování onoho spolku. Součástí výstavy je i projekt *Time 20 years BK*. Ten v době jejího trvání představuje nejruznější události zúčastněných jednotlivců, spolků a organizací zaměřené na téma času. Výstava tak přerůstá do mezinárodních souvislostí a získává jistou přidanou hodnotu v podobě vědomí konání více než tři desítek akcí ve stejnou dobu na různých místech světa.

Čas probírají chlapi v hospodě, ale je také tématem debat univerzitních profesorů za jejich katedrami. Kdekdo nadává, že nemá čas, zvažuje, co bude o svém volném čase dělat, ale také se o něm píšou eseje, knihy, absolventské i habilitační práce.

Čas před nás neklade žádnou možnost, v čase jsme a nemůžeme jinak. Čas tvoří rámec, našeho života. Co nestihneme ráno, můžeme v lepším případě dořešit až večer, ale jedinečná chvíle se nikdy neopakuje. Čas není dobrý ani zlý, čas se uskutečňuje a my jej teprve popisujeme svými významy a představami. V čase se události vyjevují, z hlediska proběhnuvšího času je můžeme posuzovat, klasifikovat, zařizovat. Čas jednou chceme zastavit, jindy jej potřebujeme urychlit. Každý den, každou hodinu. Čas se naplnil. Ale nekončí, jen pokračuje zase jinde a jinak...

Výstava jako obvyklý prezentační formát vizuálního umění mnohé soudobé tvorbě již několik desítek let ne zcela vyhovuje. Na výstavě *Předtím, teď, potom* je rovněž představeno několik prací přesahujících formát výstavy. Je to například zvukově-pohybová performance odehrávající se několik dní před vernisáží a na výstavě je představena jako instalace s videodokumentací. Jedná se o dílo rakousko-amerických performerů Jasmine Schaitl a Williama Costa. Jejich práce v sobě zahrnuje meditační praxi s významy a smyslem obracejícími se především k aktérům samotným, ale způsob, kterým své poselství komunikují, umožňuje vnímat estetické obsahy i dalším vnímatelům, aniž by nutně museli přistoupit na světonázor blízký oběma autorům. Jejich dvě akce před výstavou se uskutečnily jako události založené na opakování jakoby rituálních pohybů a jednoduchých dějů, na uplatnění repetitivních zvuků a na důrazu na trvání, na čas, při kterém se performance odehrává. Jinou akcí, která je na výstavě představena v odlišné podobě, než byla uskutečněna, je performance Matěje Franka založená na prožitku vlastního těla, své situace a existence. Při čtyřhodinové performanci, při níž tvůrce chodil ve vymezeném prostoru od stěny ke stěně a při každém doteku zdi zakreslil černým úhlem obrys svého těla, aby si ujasnil a pokaždé znovu stvrzoval svou přítomnost. Kresebné stopy na stěnách i na podlaze, které zůstaly po Frankově performanci, jsou ale natolik samostatné a nosné, že mohou být plnohodnotně představeny bez další dokumentace uskutečnění se akce.

František Kowolowski představil svůj starší projekt *8 hodin s umělcem*. Performance proběhla v den vernisáže na různých místech středu Opavy. Akci předcházel inzerát v regionálních novinách, v němž

umělec nabízí k dispozici sám sebe po dobu 8 hodin. Provokativní formou se Kowolowski táže po schopnosti, smyslu a snesitelnosti komunikace, po významu, výlučnosti a odlišnosti umělce, jeho roli ve společnosti apod. Status umělce konfrontuje s každodenním fungováním „obyčejného“ člověka a nastavuje tak zrcadlo sobě i nám. Výstava je prezentována videodokumentací z performance a autentickými odkazy v podobě informativní cedule, novin s inzerátem atd.

Podstatná část konceptu vystaveného díla Martina Klimeše se začne odehrávat až po skončení výstavy. Klimeš aktualizuje bizarní estetiku skautského deníku svého vzdáleného strýce z let 1936–1938. Fotografie jednotlivých stránek deníku vyskládané na stěnu do rozměrného obdélníku jsou samy o sobě působivé, ale teprve textový komentář je uvádí do potřebných souvislostí s aktuální situací, rodinnou „anamnézou“ a autorovým rozhodnutím interpretovat záznamy výletů ve stejných časech na stejných místech, ale s osmdesátiletým odstupem. Tématem rodiny, rodu a generačních vztahů se zabývá i Julie Štybnarová, která fotografuje sama sebe v průběhu času po několik let. Ve stejném prostředí je konfrontována postupně sama, těhotná, s dítětem, s dvěma dětmi atd. Fotografie řadí vedle sebe zleva doprava a nabízí vnímateli jejich čtení jako rozvíjejícího se životního příběhu. Cyklus je neukončený podobně jako neustálá proměna jedné rodiny.

Jaro, léto, podzim... To jsou proměny přírody odehrávající se v čase. Kromě tohoto velkého pohybu dochází k mnohem obyčejnějším, každodenním proměnám, na které se součreďuje Milan Maur od počátku 80. let minulého století. Na výstavě prezentuje čtyři skla, na nichž je zaznamenán černou čarou pohyb ryb, vodoměrek, ptáků a hmyzu. Nejedná se o nic většího, složitějšího, promyšlenějšího než o prostý kresebný záznam skutečných drah, viděných skrze tabule skla, pohybu hmyzu, ptáků a ryb. Čas v přírodě je také velké téma pro Jiřího Šiguta, jenž po několik desetiletí zachycoval na položený fotografický papír světelné proměny související s pohybem listů, trávy, vody. I Šigutovy záznamy byly nezáměrné, ještě výrazněji se uskutečňovaly samy bez zásahů svého tvůrce. Fotografické záznamy Miloše Šejna z jeskyně Mažarná představují metaforické vyjádření hlubinného pocitu lidské přítomnosti a odvěkosti. Ohněm je určován a mapován prostor jeskyně při dlouhodobé expozici, výsledkem je sice fotografický záznam, ale dovedeme si jistě představit i magickou sílu samotné realizace. Šejn dlouhodobě zkoumá přírodu a její možnosti uměleckého uchopení. Úspěšně se mu daří přinášet přesné přírodní raporty jako podmanivé vizuální obrazy.

Čas ve své podstatě je obsažen v kresbách Karla Adamuse a malbách Mariana Pally. Na přelomu 70. a 80. let 20. století vznikla Pallova série *Časových čar*. Ve svém ateliéru Palla maloval čáry jako záznam probíhajícího času, jako svědka chvíle, jako vyjádření doby a atmosféry konkrétní chvíle. Hliněná cihlička z počátku 80. let s vyrytým slovem „dnes“ je dalším Pallovým dílem na výstavě. Byla autorem vytvořena z hlíny, kterou nakopal za zahradou, uplácáná rukama a ještě ten den do ní vryl značku „dnes“, aby tak čas navždy potvrdil. S více než třicetiletým odstupem získává drobné dílo další kvality. Karel Adamus rozehrál svůj cyklus *Flosáže* na lákavě dlouhou dobu. První čáry tužkou vznikaly v polovině 80. let a v průběhu roků na ně navazuje dalšími. Každá čára je kreslena jinou tužkou odlišné měkkosti a doba kresby je onou tužkou zaznamenána. Některé kresby byly zakončeny čarou provedenou barevnou pastelkou, čára vykvetla (flos – latinsky květ) a dílo tak bylo ukončeno.

Jan Langer prezentuje dvě fotografické dvojice žen a dvě dvojice mužů. Každá dvojice je tvořena fotografií oné osoby z mládí a z doby, kdy se dožívala okolo sto roků. Odtud název cyklu *Století*. Starší fotografie portrétu je Langerem vizuálně stylizována úhlem pohledu, kompozicí apod. do podoby fotografie z mládí. Dvojice portrétů tak překlenuje období dlouhé na osm desítek roků a nabízí nejen pozorování proměny a stálosti fyziognomie portrétovaného, ale také řadu interpretací jeho životní dráhy a osudu. Fotografie ženy v kokpitu letadla, na sedadle traktoru atd. uveřejňované v 50. a 60. letech v časopise *Vlasta* byly pro Martina Plitze výzvou, aby po více než padesáti letech vyhledal protagonist(k)u z první stránky populárního časopisu a vyfotil jej znovu, pokud možno ve stejném aranžmá a ještě jednou v domácím prostředí. Plitz konfrontací svých dvou fotografií a obrazu z úvodní stránky časopisu navozuje a rozvíjí řadu individuálních a společenských vztahů a situací.

Práce rakouského konceptuálního umělce Arnolda Reinthalera se již celé desetiletí bezvýhradně vztahuje k tématu času. Podstatná část Reinthalerovy tvorby je realizována v kameni, speciálně v mramoru. Materiálové kvality těchto děl můžeme vnímat jako svého druhu fixaci, zhmotnění času. S nimi je konfrontován jazykový význam jednotlivých sdělení, která autor do kamene vytesává. Samotná práce s kamenem – tesání a broušení písma se rovněž odvíjí v čase, který taktéž vstupuje do „čtení“ textových informací. Na jedné straně tak stojí neměnnost, stálost, trvalost a na druhé proměnlivost, prehavost a nejistota. Banální sdělení efemérního významu z hlediska jeho trvání se mění svým zápisem, svou formalizací ve víceznačnou hluboce existenciální výpověď.

Instalace Dariny Alster. Její práce je dlouhodobě charakteristická svým zájmem o postihnutí archetypálních obsahů v životě člověka, ale také užitím současných technologií. Hromada rašeliny představuje přírodní vykopávku nesoucí v sobě estetickou i faktickou informaci o svém postupném dlouhodobém a dávném vzniku. Na vrcholu hromady je blikající display se slovem „Time“, aby dílo pojmenoval, upozornil na jeho významy a taky je přímo konfrontoval s technickou realitou i vývojem. Zvuková instalace pro hlas a několik reproduktorů je v podstatě manipulovaný znásobený hlas vyslovující po řadě číslice 1 až 2015. Název této instalace je příznačný – *Hlas času*.

Milan Guštar představuje bílý podlouhlý obraz *Aeternitatis*, který zní. Je to bílé plátno bez malby. Jemný cvrčivý praskot se pohybuje ve tvaru ležaté osmičky, tedy nekonečna. Počítačová grafika s názvem +0- vytvořena jako volná asociace ke vznikající skladbě a k výročí 20 let Bludného kamene symbolizuje neohraničený vztah minulosti a budoucnosti k přítomnosti. Jedná se o prostorovou šroubovici nikde nezačínající a nikde nekončící, jen probíhající. Na výstavě obě díla reprezentují filosoficko-meditativní polohu.

Zcela běžné denní situace, respektive čas jejich prožívání bezprostředně zaznamenával Jiří Šigut na jedno políčko fotografického filmu. Po celou dobu své procházky, cesty autobusem, návštěvy svých příbuzných a jiných každodenních, samozřejmých, ale vždy jedinečných situací, po celou dobu expozice se veškeré pohyby, děje přepisovaly na světlocitlivý materiál fotoaparátu zavěšeného na autorově hrudi. I když jednotlivé děje vrstvením svých obrazů na filmové pole a posléze na fotografii z něj pořízenou znemožňují jejich vizuální identifikaci, jsou v ní beze zbytku přítomny. Šigut ve svých fotografiích převracel principy a záměry tradiční fotografie.

Technický přístup k pojetí času zvolili Robert Vlasák a Tomáš Skalík, vystavující ve dvou místnostech Galerie Cella. Vlasák prezentuje prázdnou galerijní místnost, v níž se po stěnách kolem dokola pohybuje laserem vytvořená kolmice. Excentricky umístěný zdroj způsobuje zdánlivě rozdílnou rychlost pohybu kolmice tvořené laserovým paprskem. Na místě vzdálenějším zdroji pozorujeme rychlejší pohyb a naopak na stěně z blízké vzdálenosti zdroje se laserová kolmice pohybuje pomalu. Skalík ve vedlejší místnosti realizoval instalaci *Light – Art – entity NO. 5*, která při pohybu návštěvníka díky přítomným čidlům sepne obvod a vytvoří světelný sloup. Při každém sepnutí a hlavně následném světelném toku se vyčerpává životnost díla naprogramovaného jen na úže vymezenou dobu své funkce. Zodpovědnost za čerpání převádí Skalík na návštěvníka, kterého textovým apelem upozorňuje, že záleží jen na něm, kolik energie vysvítí a kolik jí zůstane pro dalšího příchozího.

Lenka Klodová svou sochu *Čas ženy* představuje v Alžbětinské zahradě za Rybím trhem v místě, které jí na sympoziu Opava – Nová místa před deseti roky inspirovalo k vytvoření sochy. Každý živočich si v sobě nese svůj čas, určený druhovým zařazením a individuálním nastavením. U rodu homo sapiens tomu není jinak a u ženy se biologické hodiny projevují zvlášť výrazně. Funkční hodiny na břichu těhotné ženy nejsou ilustrací v předchozí větě vyřčeného faktu, ale jeho explicitní demonstrací.

A konečně v Hovornách, dvou výklencích ve fasádě budovy na Masarykově třídě, představuje Bludný kámen společnou instalaci dvou průmyslových hodin. Do obou výklenků může vstoupit dvojice kamarádů, přátel, milenců nebo „návštěvníků“ si vzájemně zcela cizích a nastavit čas podle vlastních představ. Budou jej, alespoň v oněch Hovornách, mít stále, dokud si další „návštěvníci“ nevyměří jiný. Ke konci výstavy otáčecí kolečka nevydržela nápor některých zájemců o časové aspekty skutečnosti a po celou zbývající dobu výstavy hodiny už vymezovaly všem bez rozdílu stejně.

Martin Klimeš, kurátor výstavy